

Муниципальное бюджетное дошкольное образовательное учреждение
“Туллукчаан- от” с. Оргет Верхневиллюйского улуса
Республики Саха (Якутия)

«Эһэ оҕотун эрэйдээх сырыыта»

Николай Якутскай остуоруйатыттан орто бөлөххө дьарык

Иитээччи:
Васильева Оксана Николаевна
1 - категория

2020 с.

«ЭНЭ ОБОТУН ЭРЭЙДЭЭХ СЫРЫЫТА»

Николай Якутскай остуоруйатыгтан орто бөлөххө дьарык

Сыала:

- Саҥа остуоруйаны билиһиннэри.
- Тыл саппааһын байыты: арҕах, тырыынка.
- Элбэх-аҕыйах, кэтит-синньигэс, үрдүк-намыһах диэн өйдөбүллэри билэллэрин ситиһии;
- Айылҕаҕа харыстабыллаах сыһыаны иитии;
- Тулалыыр эйгэбэ кылылар хайдах олоролорун туһунан оҕолор билэллэрин чингэтии;
- Толкуйдуур дьобурдарын сайыннары.

Разделлара: уус-уран айымньыны билиһиннэри, познание, тылы сайыннары, эти-хааны эрчийии.

Туттуллар тэриллэр: оонньоурдар: саһыл, бөрө, кыра эһэ, саһархай өгнөөх чыычаах, балыктар, сибэккилэр, үрдүк-намыһах, кэтит-синньигэс мастар.

Аудиозапись: айылҕа тыаһа, чыычаах ырыата, тигээйи, тураах саһата. Слайданнан оҥоһуллубут остуоруйа.

Дьарык хаамыта

Айылҕа тыаһа иһиллэр. Заалга оҕолор киирэллэр.

Иитээччи: Үтүө күнүнэн, оҕолоор. Бүгүн эһиэхэ «Энэ оботун эрэйдээх сырыыта» диэн Николай Якутскай суруйбут остуоруйатын кэпсиэм.

Оџолоор, миэстэџитин булан, болџойон олон остуоруйаны истин.

Иитээччи кэпсээнэ (слайд). Сыыр анныгар, күөх от быыһыгар, кыракый үрэх аттыгар эһэ оџото ийэтин кытта арџах иһигэр олонбуттара үһү.

Саас биир күн ийэтэ оџотугар ас аџала арџабын иһиттэн тахсыбыт. Эһэ оџото арџабын иһигэр ийэтэ кэлэрин кэтэһэ олондоџуна, биир чыычаах арџах таһыгар үүнэн турар мас лабаатыгар олон ырыа ыллаабыт.

Тоџо-тоџо-тоџо,
Тоџо арџаххар
Сы-та-џы-ы-н?
Таџыс манна, эһэчээ-эн,
Таптыыр, ас-кы-ы-н
А-һа-ты-а-а-м

«Тахсабын дуо?» диэн ийэтиттэн ыйытыан наһаа баџарбыт, ийэтэ кэлэ илик эбит. Ким миигин ынырар диэн арџабыттан тахсан күн сириҥ дьэ көрбүт. Эһэ оџото күөх оту баппаџайынан имэрийэн көрөр, сибэккилэри хап-хара муннунан сыллаан ылар. Ол олон иһиттэџинэ, талах чыычааџа ыллыыр.

Тоџо-тоџо тураџын?
Кэл манна, сэгэриэм,
Күндү-лү-ө-м!

Эһэ оџото үөһэ олоотоон көрөр. Үрдүк тиит мутугар кыракый, саһархай түөстээх чыычаах олонор уонна хайдах эрэ киниэхэ тонхоннуурга дылы гына-гына, ыллыыр:

Тоџо-тоџо, эһэчээн,
Манна кэлбэккэ олонорџун?
Кэл манна, сэгэрчээн,
Аһатыа-а-а-м!

Эһэ оџото, чыычаах кырдык аһатаары ынырар буоллаџа дии санаан, тииккэ тийэр.

Кырачаан эһэ оџото санардыы ыттан эрдэџинэ чыычааџа көтөн хаалбыт. «Ити чыычаах миэхэ ас аџала бардаџа» дии санаан, эһэ оџото өр да өр кэтэспит. Арай көрбүтэ чыычааџа үрэх аттыгар тийэн, кинини ыныран, ыллаан чырылатар. Күөх от, сибэкки, сырдык уулаах үрэх, тэлибирэс сэбирдэхтээх мастар кыра эһэ оџотугар эриэккэс кэрэ буолан көстөллөр. Сибэккилэри муннунан сыллаан көрүтэли сырыттаџына эмискэ тойон ынырыа көтөн тахсар:

Ж-ж-ж, суолбуттан кизэр буол!
Сэрэн миигиттэн, тигиэм-эм!

Тойон ынгырыа, сибэккиттэн сибэккигэ олоро-олоро, эһэ оҕотун куттаабыт. Ол кэnnэ «Тоттум» диэбиттии, ыраах көтө турбут.

Бу олорон эһэ оҕото, «Ийэм кэлэригэр сибэкки хомуйан кэһии мунньуом!» - диэбит.

Эһэ оҕото, чыычаах кырдык аһатаары ынгырар буоллаҕа диэн санаан үрэх кытытыгар тийэр. Эһэ оҕото көрбүтэ үрэххэ туора мас сытар эбит.

Эһэ оҕото ууга күлүгүн көрүнэ туран эмискэ мэйиитэ эргийэн охтон түһэр. Үрэх таһыгар элбэх сибэккилэр быыстарыгар саһыл сылдыарын көрөр. Саһыл эһэ оҕотун көрөн наһаа үөрэр.

Саһыл оонньоуу сылдьан эһэ оҕотун муннаран кэбиһэр. Эһэ оҕото ытыы олоодоҕуна тураах көтөн кэлэр уонна ыйытар.

- Да-ах, да-ах! Тоҕо ытыыгын?

- Миигин манна саһыл аҕалан бырахта, арҕаҕым, ийэм ханна баарын билбэппин... Мунан хааллым – диэбит.

- Да-ах, да-ах, дьэ кыһалҕа! Мин эмиэ билбэппин.

- Мин аччыкпын, ийэм ас аҕалбыта буолуо... Миигин кэтэспитэ буолуо! – диэбит эһэ оҕото.

- Да-ах, да-ах, мин ас булан биэриэм. Мантан чугас бөрө-түөкүн таба оҕотун тутан сии сытар. Кини эйиэхэ бэрсие, барыах!

Эһэ оҕото турааҕы батыһан баран иһэр.

- Да-ах, да-ах, аччык кыыл оҕотугар, бөрөө, аскыттан бэрис!

Бөрө, кыһыран, уоттааҕынан көрөн чаҕылынныыр.

- Да-ах, да-ах, эн, бөрө, түөкүнгүн! Бөрө, уоруйаххын! – диэбит тураах.

- Бөрө-бөрөө! О-ол, эмис да эмис табалар аһыы сылдыаллар!

Бөрө, эмис таба сыатын сиэри, хорос гынар, одуулаһар уонна кинилэри тутан сиэри үөмэн барар.

- Да-ах, да-ах! Бөрө барда, аһаа! – диэбит.

Эһэ оҕото аһаан, иһэ тотон, ойуур саҕатыгар тахсар. Манна этин сааллан тырыынкалаабыт маһа баарын булан, тардыалыы-тардыалыы олоодоҕуна ойуур, хонуу музыкааннара бары мустаннар оонньоон барбыттар.

Ол курдук, бэрт өр оонньообуттара-көрүлээбиттэрэ.

Түүн бүтэр, күн тахсар. Эһэ оҕото ийэтин, төрөөбүт арҕаҕын көрдүү барар. Ол баран истэҕинэ, кинини Бөрө көрсө түһэр.

- Тугу гына сылдыаҕынай? – Бөрө ыйытар.

- Ийэбин, төрөөбүт арҕахпын көрдүүбүн.

Бөрө онно бу кини өстөөбүн – эһэ оҕото сылдыарын дьэ өйдөөбүт. Ол иһин албыннаан үрдүк мастан дэлби түһэн өллүн диэн, тигээйи уйаламмыт тиитигэр аҕалар.

Эһэ оҕото тугу да билбэккэ, сэрэйбэккэ Бөрө соруудаҕын толорон маска ыттан барар. Ол ыттан истэҕинэ, үрэх унуор, ыраас хонуу аттыгар кини төрөөбүт арҕаҕа, арҕах аттыгар ийэтэ ытыы олодорун көрбүт. Эһэчээн үөрүүтүттэн, Бөрө соруудаҕын толорбокко, тииттэн түһэн ийэтигэр, төрөөбүт арҕаҕар сүүрэ турар.

Ийэтэ эһэчээни үөрэ көрсөр. Арбабар киллэрэн, аһатар уонна оботун сымнаһас окко сытыаран утутар.

Уһуктубутугар:

- Аны ханна да миигинэ суох барбат буол! – диэн сэрэппит.
- Суох, ханна да барыам суоһа, - эһэ обото ийэтигэр бигэ тылын биэрэр.

Ити курдук, эһэ оботун эрэйдээх сырыһта бүппүтэ, аны кини ийэтин эрэ кытта бииргэ сылдыһар буолбута.

Сюрпризный момент

Иитээччи. Оо, оҕолоор, көрүң эрэ, эһэ обото чөнөчөк анныгар кэмбиэр хаалларбыт эбит, көрүөххэйинг эрэ. (*кэмбиэр иһигэр сорудахтар бааллар*).

Сорудахтары толорорго бэлэмнит дуо? (*оҕолоор эппиэттэрэ*)

1 сорудах.

Иитээччи: Таабырыннары таайыың?

Сир анныгар итии болгуо сытар үһү. (*арбаһа*)

Сайын тот, кыһын аччык баар үһү. (*эһэ*)

Тииттэн тииккэ ыстанар баар үһү. (*Тиин*)

Сайын борон, кыһын манган баар үһү. (*куобаһа*)

Маладьыастар, сөпкө таайдыгыт.

2 сорудах. Маска хайдах өгнөөх чыычаах олороруй?

Иитээччи: Көрүң эрэ, оҕолоор, маска хайдах өгнөөх чыычаах олороруй? Чыычаах олорбут маһын аатын билэбит дуо? (*оҕолоор эппиэттэрэ*).

Маладьыастар, бу тиит мас. Кини хайдаһый, үрдүк дуу, намыһах дуу? Хайдах биллигит? (*оҕолоор эппиэттэрэ*).

3 сорудах.

Иитээччи: - Оҕолоор, эһэчээн үрэх аттыгар кими көрсүбүтүй? (*оҕолоор эппиэттэрэ*).

-Кини тугу гына сылдьан тойон ыңырыаны көрүстэ?

-Тиигээйи хайдах санарарын үтүктүөххэйинг эрэ. (*ж-ж-ж*)

- Маладьыастар.

4 сорудах. Баһаалыста, миэхэ араас өгнөөх сибэккитэ хомуйан биэринг эрэ.

Иитээччи: - Оҕолоор, кырачаан эһэчээнгэ сибэкки хомуйан көмөлөһүөххэйинг эрэ.

Араас өгнөөх сибэккилэри хомуйуоххайын. Эһэчээн олус үөрүөһэ.

Сибэккилэри өгнөрүнэн арааран хомуйуу.

Иитээччи: - Оџолоор, биһиги төһө элбэх сибэккени хомуйбуппутун ааџаххайын? Сергей кыһыл сибэкки хаһый? Сайынаара , бу хайдах өннөөх сибэккилэри хомуйдун? Хайдах өннөөх сибэкки саамай элбэџий? (оџолоор эппиэттэрэ).

5 сорудах: Үрэххэ хайдах мас туора сытарый?

Иитээччи: - Оџолоор көрүн эрэ, үрэххэ хайдах мас сытарын: кэтит дуу, синньигэс дуу? Уһун дуу, кылгас дуу? (оџолоор эппиэттэрэ).

Оџолоор, үрэххэ туохтар уста сылдыалларый? (балыктар, улахан, кыра).

- Маладыастар, сөпкө эппиэттээтигит.

Хамсаныылаах оонньуу: «Албын саһыл»

Түмүк:

Иитээччи: - Оџолоор, бүгүн ханнык остуоруйаџа сырыттыбыт?

-Тугу көрдүбүт?

-Тугу биллибит?

-Эһэ соџотоџун сылдьан туохха түбэспитий?

-Тураах эһэ оџотугар тугунан көмөлөстө? Ким этиэџэй?

Хайдах көтөр эбитий? (оџолоор эппиэттэрэ)

-Соџотоџун сылдьар туох кутталлааџый? (оџолоор эппиэттэрэ)